

دوره سوخت راکتورهای هسته‌ای

نوشته:

دکتر اردشیر گویری استادیار مؤسسه علوم و فنون هسته‌ای دانشگاه تهران

و حیدر علی فروزانفر مهندس هسته‌ای

چکیده:

یکی از راههای مناسب برای تأمین انرژی مورد نیاز که امروزه مورد توجه اکثر کشورها قرار گرفته است استفاده از انرژی هسته‌ای می‌باشد. در حال حاضر شکل ترین مانع برسر راه تولید این نوع انرژی، تأمین سوخت آن است که هم از نظر محدود بودن میزان ذخایر اورانیم وهم از لحاظ امکانات تکنولوژی، استفاده از راکتورهای قادرت هسته‌ای را پیچیده طاخته است. باید اضافه نمود که در اغلب موارد قیدوبندی‌ای سیاسی نیز مساله تأمین سوخت مورد نیاز نیروگاههای هسته‌ای را مشکل تر نموده است.

نظر به اهمیت تأمین سوخت نیروگاههای هسته‌ای، در این مقاله پس از توضیح مختصه درباره دوره سوخت یک راکتور قادرت از نوع آب سبک، هزینه هریک از مراحل مختلف دوره سوخت و هزینه کل دوره سوخت مربوط به راکتورهای ۳۵ و ۱۲۰ مگاوات الکتریک و همچنین راکتور ۱۲۰ مگاوات الکتریک (همانند نیروگاههای ۱ و ۲ ایران) محاسبه گردیده است.

دوره سوخت:

دوره سوخت راکتورهای قادرت از نوع آب سبک را که در شکل (۱) نشان داده شده است میتوان بصورت زیر

خلاصه نمود:

۱- تهیه سوخت که شامل استخراج سنگ معدن اورانیم، تغییط، مرحله جدا کردن اورانیوم و تخلیص، غنی کردن، ساخت میله‌های سوخت وحمل سوخت به محل راکتور می‌باشد.

۲- جابجا کردن میله‌های سوخت در راکتور.

۳- جداسازی و بازسازی سوخت که شامل سوخت برداری از هسته راکتور، نگهداری عناصر سوخت کار کرده، جدا سازی، بازسازی و سرانجام نگهداری پس مانده‌ای سوخت می‌باشد.

علامت‌های های بکار برده شده در محاسبه مراحل مختلف هزینه دوره سوخت و همچنین مشخصه‌های آنها در جدولهای ۱ و ۲ داده شده‌اند.

۱- تهیه سوخت :

۱-۱ محاسبه مقدار سوخت مورد نیاز :

برای بدست آوردن مقدار سوخت مورد نیاز یک راکتور هسته‌ای با توان الکتریکی P_2 مگاوات توان گرمائی (P_1) حاصل از سوخت را که به مشخصه‌های فیزیکی آن بستگی دارد میتوان چنین محاسبه نمود:

$$P_1 = \frac{\sum_f V_u \cdot \varphi_u}{S} \times 10^{-6} \quad (1)$$

که در آن \sum_f سطح مقطع ماکروسکوپی اورانیم بر حسب V_u ، Cm^{-1} کل حجم اورانیم بر حسب میانگین دانسیته شارنوترون دراین حجم از اورانیم بر حسب $S = 3.1 \times 10^{10} Cm^{-2} \cdot Sec^{-1}$ تعداد واکنش فیزیون مورد نیاز برای تولید یکوات (ژول بر ثانیه) انرژی می‌باشد. چنانچه بهره تبدیل انرژی گرمائی به الکتریکی E_f باشد در اینصورت میتوان نوشت:

$$P_2 = P_1 \cdot E_f \quad (2)$$

ومقدار اورانیم غنی شده مورد نیاز برای سوخت‌گذاری اولیه عبارت خواهد بود از:

$$M_{(eu)} = \frac{P_1}{P_s} \quad (3)$$

که پس از در نظر گرفتن ضریب افت (L_1) در مرحله ساخت میتوان نوشت:

$$M'_{(eu)} - L_1 M'_{(eu)} = M_{(eu)} \quad (4)$$

$$M'_{(eu)} = \frac{M_{(eu)}}{1 - L_1}$$

باتوجه به درجه غنی بودن اورانیم طبیعی که برابراست با $e_n = 0.711$ درصد اورانیم ۲۳۵، مقدار اورانیم طبیعی مورد نیاز برای تهیه این مقدار اورانیم غنی شده عبارت خواهد بود از:

$$M_{(nu)} \times e_n = M'_{(eu)} \times e_i + M_t \cdot e_t \quad (5)$$

که در آن e_i و M_t به ترتیب نشانگر درجه غنی بودن سوخت، درجه غنی بودن اورانیم فقیر شده (۰٪ درصد) و جرم اورانیم فقیر شده می‌باشد. درنتیجه:

$$M_{(nu)} = K M'_{(eu)} \quad (6)$$

که در آن

$$K = \frac{e_i - e_t}{e_n - e_t} \quad (7)$$

عبارت است از ضریب تبدیل اورانیم طبیعی به غنی شده.

سپس باتوجه به ضریب افت تبدیل (L_2) رابطه (۶) را باید چنین تصحیح نمود

$$M'_{(nu)} = \frac{M_{(nu)}}{1 - L_2} \quad (8)$$

از سوی دیگر بنابر تعریف واحد جداسازی که عبارت است از مقدار کار انجام شده جهت غنی کردن یک کیلو گرم اورانیم با درجه غنی معین، میزان کار لازم برای غنی کردن اورانیم مورد نیاز برابر است با:

$$S.W = M'_{(eu)} \cdot V_{(e_i)} + M_t \cdot V_{(e_t)} - M_{(nu)} \cdot V_{(e_n)} \quad (9)$$

له در آن $V_{(e)}$ ارزش اورانیم برحسب درجه غنی بودن آن می باشد :

$$V_{(e)} = (2e - 1) \log_e \frac{e}{1-e} \quad (10)$$

باتوجه به رابطه تعادل جرم

$$M_t = M'_{(nu)} - M'_{(eu)} \quad (11)$$

رابطه (9) را میتوان بصورت زیر نوشت:

$$S.W = M'_{(eu)} [V_{(e_i)} - V_{(e_t)}] - M'_{(nu)} [V_{(e_n)} - V_{(e_t)}] \quad (12)$$

درنتیجه واحد جداسازی برابر خواهد بود با

$$S.W.U. = \frac{S.W}{M'_{(eu)}} \quad (13)$$

بادرنظرگرفتن مطالب بالا مقدار اکسید اورانیم (U_3O_8) مورد نیاز (از درصد اورانیم در اورانیم طبیعی چشم پوشی شده است) برابر است با :

$$\frac{M_{(U_3O_8)}}{M'_{(nu)}} = \frac{238 \times 3 + 8 \times 16}{238 \times 3} = 1.179 \quad (14)$$

$$M_{(U_3O_8)} = M'_{(nu)} \times 1.179 \quad (15)$$

بنابراین برای تأمین $M_{(eu)}$ تن سوخت بادرجه غنی e_i (درصد اورانیم 235) جهت سوخت گذاری اولیه در راکتور - بترتیب $M_{(U_3O_8)}$ تن اکسید اورانیم و $M'_{(nu)}$ تن اورانیم طبیعی مورد نیاز است و میزان کار لازم جهت بدست آوردن این مقدار اورانیم غنی شده برابر (S.W) تن واحد جداسازی می باشد.

۲-۱ هزینه تهیه سوخت .

هزینه مربوط به مراحل مختلف تهیه سوخت چنین است:

$$C_u = M_{(U_3O_8)} \times C'_u \times (1+i)^{t_u} \times 2.2 \times 10^3, U_3O_8 \text{ هزینه تأمین } \quad (16)$$

$$C_c = M_{(U_3O_8)} \times C'_c \times (1+i)^{t_c} \times 10^3, uF_6 \text{ به } U_3O_8 \text{ هزینه تبدیل } \quad (17)$$

بادرنظرگرفتن درجه غنی متفاوت برای سوخت درنوایی مختلف قلب راکتور و همچنین پفرض یکسان بودن توزیع جرمی سوخت در قلب راکتور، هزینه غنی کردن اورانیم و ساخت میله های سوخت برابر خواهد بود با:

$$C_E = \frac{S.W}{3} (Ce_1 + Ce_2 + Ce_3) (1+i)^{t_e} \times 10^3 \quad \text{هزینه غنی کردن} \quad (18)$$

$$C_F = M_{(eu)} \times C_f \times (1+i)^{t_f} \times 10^3 \quad \text{هزینه ساخت میله های سوخت} \quad (19)$$

و چنانچه هزینه واحد حمل سوخت به راکتور را برای طول مسیر، C_{TR} بنامیم در اینصورت:

$$C_{\text{TR}} = M_{(\text{eu})} \times C_{\text{tr}} \times (1+i)^{t_{\text{tr}}} \times 10^3 \quad \text{هزینه حمل سوخت به راکتور} \quad (20)$$

۲- جابجا کردن میله های سوخت در راکتور.

بمنظور یکنواختی قدرت و به سبب زیاد بودن شارنوترون در ناحیه مرکزی قلب راکتور و کم آن در نواحی دناری، سوخت گذاری اولیه راکتور با درجه غنی متفاوت صورت می‌گیرد. بدین معنی که معمولاً قلب راکتورهای قدرت از نوع آب سبک تحت فشار به سه ناحیه بترتیب زیر تقسیم بندی می‌شود:

الف- ناحیه مرکزی، سوخت با درجه غنی کم.

ب- ناحیه میانی، سوخت با درجه غنی متوسط.

ج- ناحیه کناری، سوخت با درجه غنی زیاد.

تقریباً ۱۸ ماه پس از شروع کار راکتور، سوخت های ناحیه میانی و کناری بترتیب جای گزین سوخت های ناحیه مرکزی و میانی گردیده و یک دسته سوخت جدید در ناحیه کناری قرار داده می‌شود. به فاصله دوازده ماه پس از این جابه جائی، سوخت ناحیه مرکزی برداشته شده و دوباره سوخت ها بترتیب که در پیش گفته شد جای گزین یکدیگر گردیده و یک دسته سوخت جدید در ناحیه کناری قرار داده می‌شود. این روند پس از ۱۲ ماه دوباره تکرار می‌گردد. بدین ترتیب سوخت اولیه ناحیه مرکزی قلب راکتور بمدت ۱۸ ماه، سوخت ناحیه میانی بمدت ۳ ماه، سوخت ناحیه کناری بمدت ۴ ماه و پیچه سوخت ها که بعداً به هسته راکتور اضافه می‌شوند هر کدام بمدت ۳۶ ماه در قلب راکتور خواهند بود.

۳- جداسازی و بازسازی سوخت.

برخلاف سوخت های فیزیلی، سوخت هسته ای تماماً سوخته نمی‌شود، بلکه پس از مدتی که در راکتور در معرض بمباران نوترون های حرارتی قرار گرفت بدليل کم شدن درجه غنی بودن آن و اضافه شدن بعضی عناصر بسوخت از قدرت گرمائی آن کاسته شده و می‌باشد تعویض گردد. بنابراین مطابق جدول زمانی توضیح داده شده در قسمت (۲) سوخت های تشغیش یافته از قلب راکتور خارج گردیده و از آن بمدت ۳ تا ۴ ماه در انبار مخصوص نگهداری می‌شود تا پس از تجزیه عناصر رادیو-اکتیو آن برای حمل و انجام عملیات جداسازی آماده گردد.

در عملیات جداسازی، عناصر رادیو-اکتیو، اورانیم با قیمانده با درجه غنی کم پلوتونیم حاصل از یکدیگر را جدا کرده و اورانیم با قیمانده را دوباره به درجه غنی سورد نیاز رسانیده و سپس به میله سوخت تبدیل می‌نمایند. پلوتونیم حاصل از جداسازی را می‌توان بطور جداگانه و یا مخلوط با اورانیم بصورت سوخت جدید در آورد و یا بینکه به مصارف دیگر رساند.

۴- هزینه های مربوط به جداسازی و بازسایی سوخت.

$$C'_{\text{TR}} = M_{(\text{eu})} \times 10^3 \times C'_{\text{tr}} (1+i)^{t'_{\text{tr}}} \quad \text{هزینه حمل سوخت مصرفی به محل جداسازی} \quad (21)$$

$$C_R = M_{(\text{eu})} \times 10^3 \times C_r (1+i)^{t_r} \quad \text{هزینه جداسازی} \quad (22)$$

مقدار پلوتونیم حاصل از عملیات جداسازی را می‌توان با توجه به مدت زمان استفاده از سوخت در هر ناحیه از قلب راکتور بصورت زیر نوشت:

$$X_{\text{pu}} = \frac{K' \cdot P \cdot L}{3} \times (t_1 + t_2 + t_3) (1 - L_g) \quad \text{گرم پلوتونیم حاصل} \quad (23)$$

در نتیجه ارزش پلوتونیم حاصل از عملیات جداسازی عبارت است از:

$$CR_{\text{pu}} = C'_{\text{pu}} [X_{1(\text{pu})} \cdot (1+i)^{-t_1} + X_{2(\text{pu})} \cdot (1+i)^{-t_2} + X_{3(\text{pu})} \cdot (1+i)^{-t_3}] \quad (24)$$

مقدار اورانیم باقی مانده از عملیات جداسازی را میتوان از رابطه زیر محاسبه کرد :

$$X_{(e_t)} = M_{(eu)} - (X_{(235)} + X_{pu} + X'_{(eu)}) \quad (25)$$

که در آن

$$X_{(235)} = \frac{P_2 \times t \times 235 \times 10^6}{3.2 \times 10^{-11} \times N} \quad (26)$$

گرم اورانیم مصرفی

عدد آواگادرو، و

$$X'_{(eu)} = M_{(eu)} \times L_4 \quad (27)$$

است. این مقدار اورانیم بقیمانده معادل

$$X_{(nu)} = K'' X_{(e'_t)} \quad (28)$$

و

$$X_{(u_3O_8)} = X_{(nu)} \times 1.179 \quad (29)$$

تن u_{308} میباشد که ارزش آنرا میتوان از رابطه زیر محاسبه کرد:

$$CR_u = 2.2 \times 10^3 \times C'_{u} [X_1(u_3O_8) \times (1+i)^{-t_1} + X_2(u_3O_8) \times (1+i)^{-t_2} + X_3(u_3O_8) \times (1+i)^{-t_3}] \quad (30)$$

نتیجه :

با استفاده از روابط (۱۶) الی (۳۰) میتوان نوشت که:

$$C_T = C_u + C_e + C_E + C_F + C_{TR} + C'_{TR} + C_R \quad (31)$$

$$CR_T = CR_{pu} + CR_u \quad (32)$$

و در نتیجه :

$$D.C = C_T - CR_T \quad (33)$$

که با احتساب ده درصد این هزینه بعنوان هزینه غیر مستقیم، هزینه کل دوره سوت بصورت زیر در میآید:

$$T.C = 1.1 \times D.C. \quad (34)$$

و هزینه دوره سوت برای واحد تولید برابر خواهد بود با:

$$U.C = \frac{T.C}{E} \quad (35)$$

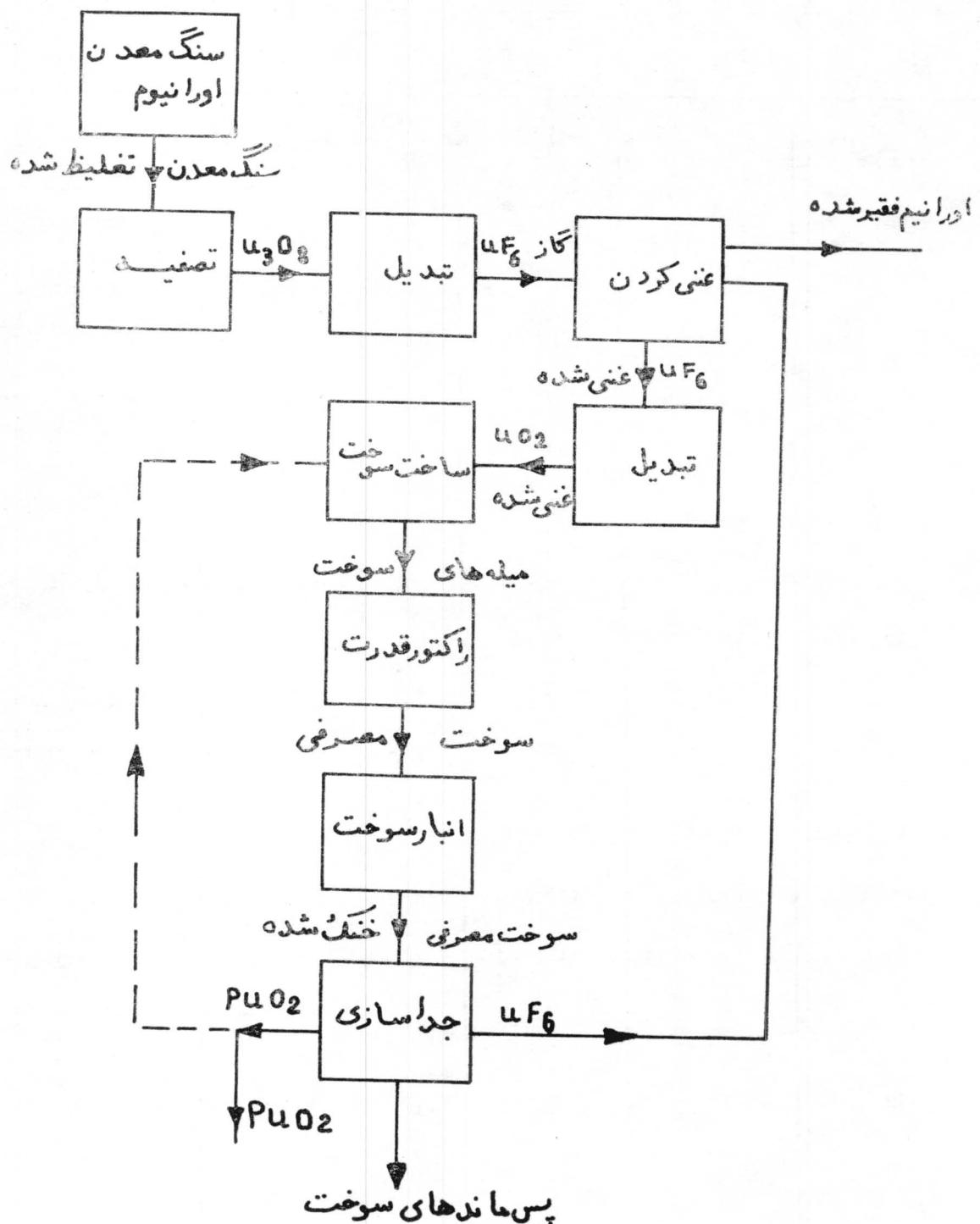
که در آن

$$E = P.L.365 \times 24 \left(\frac{t_1 + t_2 + t_3}{3} \right) \quad (36)$$

عبارت است از مقدار انرژی الکتریکی تولید شده توسط سوت در قلب راکتور.

نتایج بدست آمده جهت هزینه سوت واحد تولید برای نیروگاههای مختلف در جدول (۳) نشان داده شده است.

چنانچه دیده میشود هزینه دوره سوت واحد تولید برای دو واحد .۳۵۰ و .۱۲۰ مگاوات الکتریک تقریباً یکسان بوده در حالیکه این هزینه برای واحد .۱۲۰ مگاوات الکتریک در حدود ۶۰٪ هزینه دوره سوت واحد تولید واحدهای کوچکتر است.

ش ۱ - نمودار دوره سوت یک راکتور قدرت از نوع آب سبک.

جدول (۱) - علائم های مکاریکی شده در محاوبه هزینه سوخت

مکاریکی	علائم	واحد	شرح
مکاریکی	علائم	واحد	شرح
۳۷۶۵	P ₁	مکاریکی	توان گرمائی راکتور
۱۲۹۲/۰	P _۲	مکاریکی	توان المتریکی ماگنیوم
۱۱۹۶	P _۳	مکاریکی	توان المتریکی خالص
۳۴/۴	E _f	د رصد	بهره تبدیل انرژی گرمائی به المتریکی
۳۶/۵	P _۴	مکاریکی	توان گرمائی سوخت
۱۰۳/۱۰۱	M _(eu)	ت سن	مقدار اورانیم غنی شده سوخت
۲/۴۸	C _i M ₂₃₅	د رصد	میازکین د رجه شنی مسوخت
۲	L _۱	د رصد	ضریب افت ملحت سوخت
۴۷۱/۹۹۵	M _(mu)	ت سن	اورانیم طبیعی لایم برای سوخت
۰/۲۱۱	C _n M ₂₃₅	د رصد	د رجه غنی بودن اورانیم طبیعی
۳۶۸/۸۴۴	M _t	ت سن	مقدار اورانیم تغیرشده
۰/۲	C _t M ₂₃₅	د رصد	د رجه غنی بودن اورانیم
۰/۰	L _۲	د رصد	ضریب افت تبدیل
۴/۴۶۲	K	—	ضریب تبدیل اورانیم طبیعی به غنی شده
۵۰۶/۴۸۲	M _(U₃O₈)	ت سن	مقدار U_3O_8 مورد نیاز
۲۲۸/۱۰۸	۱۴۸/۷۹۲	ت سن و واحد جد اسازی W.L.	مقدار کاربرد اسازی
۳/۲۱۲	M _{W_۰}	—	واحد جد اسازی
۴۰	C _u	د لاربه بوند	هزینه تامین U_3O_8
۱۰	C _c	د لاربه کیلوگرم	هزینه تبدیل

بنچیه جدول (۱)

شرح	واحد	علامت	مکاوات الکتریک	مگاوات الکتریک	۵۰۰	مکاوات الکتریک	۳۵۰	مکاوات الکتریک	۱۲۰۰	مکاوات الکتریک
هزینه‌منفی کرد ن	د لاریه کیلوگرم	Ce	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰				۱۶۰	
هزینه ساخت سوخت	د لاریه کیلوگرم	Gf	۱۷۰	۱۷۰		۱۷۰			۱۷۰	
هزینه حمل سوخت به راکتور	د لاریه کیلوگرم	Ctr	۵	۵		۵			۵	
هزینه زمان بھرہ	د رصد	i	۸	۸		۸			۸	
مدت زمان تامین ۴۳۰۸ مسال	سال	tu	۰/۲۵	۰/۲۵		۰/۲۵			۰/۲۵	
مدت زمان تبدیل	سال	tc	۰/۲۵	۰/۲۵		۰/۲۵			۰/۲۵	
مدت زمان غنی کرد ن	سال	te	۰/۲۵	۰/۲۵		۰/۲۵			۰/۲۵	
مدت زمان ساخت سوخت سال	سال	tf	۰/۵	۰/۵		۰/۵			۰/۵	
مدت زمان حمل سوخت سال	سال	ter	۰/۲۵	۰/۲۵		۰/۲۵			۰/۲۵	

جدول (۴) - علامت های بکار ریزده شده در محاسبه شرینه جد اسازی و بازسازی سوخت

شرح	واحد	علامت	مگاوات	مگاوات الکتریک	میلیون
شرینه حمل سوخت صرفی	د لاریه کیلوگرم	C _{tr}	۴۰	۴۰	۴۰
مدت زمان حمل سوخت صرفی	سال	t _{tr}	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۱۵
شرینه جد اسازی	د لاریه کیلوگرم	C _r	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
مدت زمان جد اسازی	سال	t _r	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۱۵
پلوتونیم حاصل	گرم بصفا واحد رسال	K'	۲۵۰	۲۵۰	۲۵۰
مقدار پلوتونیم حاصل	کیلوگرم	X _{Pu}	۵۹۲/۰۰	۲۶۷/۰۰	۱۷۳/۰۰
ضریب بار	درصد	L	۸۰	۸۰	۸۰
ارزش پلوتونیم	د لاریه گرم	C _{Pu}	۹	۹	۹
مدت زمان استفاده ماز سوختهای ناخیمه مركبی	سال	t ₁	۱/۰	۱/۰	۱/۰
مدت زمان استفاده ماز سوختهای ناخیمه میانی	سال	t ₂	۲/۰	۲/۰	۲/۰
مدت زمان استفاده ماز سوختهای ناخیمه کاری	سال	t ₃	۳/۰	۳/۰	۳/۰
ضریب افت جد اسازی پلوتونیم	درصد	L _۳	۱	۱	۱
ضریب افت جد اسازی سوخت صرفی	درصد	L _۲	۱/۱۳	۱/۱۳	۱/۱۳
درجه غنی بودن اورانیم با قیاسده	درصد	U ₂₃₅	۱/۲۱	۱/۲۱	۱/۲۱
ضریب تبدیل اورانیم با تغییرات به اورانیم	—	K''	۱/۹۷۶	۱/۹۷۶	۱/۹۷۶
اوانيم طبیعی معادل	تن	X _(n)	۱۹۷/۷۸۶	۹۶/۱۳۰	۶۸/۴۸۰
اوانيم طبیعی معادل	تن	X _(U)	۲۲۳/۱۸۹	۱۱۳/۳۳۷	۸۰/۷۷۳۸
۳۰۹ معادل	—	X _(U)			

جدول (۳) — مفاویه هزینه های دار و ساخت و هنجینین ارزش های ساخت باقیاند برای نیزه کاکهای حسنه ای باقدرت های مختلف

قدرت به مکارات کل هزینه های مستقیم به دلار	کل ارزش های دلار هزینه مستقیم	هرزینه کل از زید و روزه ساخت به مکارات ساعت	E	T.C.	D.C.	CRT
۳۵۰	۷۰۴۱۵۶۸۸۱۰	۱۲۰۰۵۷۵۰۴۰۰۰	۱۱۰۰۰	۱۹۰۰۰	۱۹۰۰۰	۱۱۰۰۰
۵۰۰	۹۱۳۶۸۵۰۸۹	۱۲۴۴۰۰۰	۱۱۰۰۰	۱۹۰۰۰	۱۹۰۰۰	۱۱۰۰۰
۱۲۰۰	۱۶۰۰۱۹۹۵	۱۴۰۰۰۰۰۰۰	۷۳۶۴	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	۷۳۶۴

مَنَابِع

- 1 – Nuclear fuel—cycle services, by P. Krymm and G. Waite, I.A.E.A. vol.18 No. 516,1976.
- 2 – Developments in the uranium enrichment industry, I.A.E.A., 1977.
- 3 – Trends in uranium supply, by Maurice Hansen, I.A.E.A. Vol. 18 No. 5 16, 1976.
- 4 – Introduction to nuclear engineering, by John R. Lamarsh, Polytechnic Institute of New York, 1975.
- 5 – The economic comparison of nuclear reactors of 350 and 500 MW (e) for developing countries, by N. Aybers, et al., Istanbul Technical University, Nuclear Energy Institute, 1974.
- 6 – Mathematical modeling of regional fuel—cycle centres, by L. L. Bennett and L. D. Reynolds, I.A.E.A. , 1976.